

ПРО ПРИВАТНІ ТА ПУБЛІЧНІ ЗАСАДИ В АГРАРНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

В. Уркевич

*Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого
(Харків, Україна)*

Розглянемо питання наявності приватних та публічних засад, складників у правовідносинах, і, зокрема, в аграрних правовідносинах. Поділ правовідносин на приватноправові та публічно-правові заснований на поділі права на приватне й публічне. У сучасній юридичній літературі сферу публічного і приватного права вирізняють за різними критеріями. Підставами такого поділу називають: а) підставу виникнення відносин (координація або ж субординація); б) мету правового регулювання суспільних відносин (людина, громадянин або ж суспільство, держава); в) предмет правового регулювання; г) інтереси, що захищаються правом (суспільні (державні) інтереси або ж приватні інтереси); д) зміст суспільних відносин; е) способи судового захисту (у публічному праві здійснюється за ініціативою влади, у приватному – приватної особи); є) підпорядкованість чи невідпорядкованість єдиному центру (централізація чи децентралізація); ж) метод правового регулювання (приватноправовий, диспозитивний або ж імперативний).

Проте з позиції даного дослідження нас цікавить насамперед можливість виділення приватноправових і публічних начал у сфері правовідносин, вирізнення приватних і публічних правовідносин, виокремлення підстав такого розрізнення з наступним перенесенням отриманих результатів в царину правовідносин аграрних.

Як видається, ті чи інші правовідносини можуть бути віднесені до приватних або публічних лише в тому разі, якщо й елементи їх складу є приватноправовими або публічно-правовими. Отже, охарактеризуємо їх.

Спочатку щодо суб'єктів. У юридичній літературі зазначається, що їх вид (або статус) якраз і є однією з підстав поділу правовідносин на приватні й публічні. Відповідно до цього вирізняються відносини приватні, що виникають між юридично рівними суб'єктами (наприклад, фізичними особами) як елементами соціальної системи, і відносини публічні, що складаються між суб'єктами соціальної системи (державою, фізичними і юридичними особами), які ґрунтуються на публічній підлеглості.

На думку В.Ф. Попондопуло, класифікація відносин на приватні й публічні має ґрунтуватися на сукупності їх ознак. Виокремлюючи приватні й публічні правовідносини, вчений застосовує критерії (а) статусу особи – приватні (фізичні, юридичні) або ж публічні особи (держава, її органи, юридичні особи), (б) виду інтересу, який вони мають на меті, й (в) методу правового регулювання таких відносин. На відміну від такої точки зору О.І. Харитонова і Є.О. Харитонов переконують, що публічні правовідносини (як складник сфери публічного права) стосуються лише держави.

Можемо підсумувати, що статус суб'єктів правовідносин має важливе значення для їх поділу на приватні й публічні. При цьому, вважаємо, перші виникають за участю приватних осіб (фізичних, юридичних), другі – за участю публічних органів (органів державної влади, органів місцевого самоврядування), юридичних осіб публічного права. Указані приватні й публічні особи розрізняються за своїм правовим статусом, порядком створення, інтересами, які вони мають на меті у своїй діяльності тощо.

Що стосується наступного елемента складу правовідносин – їх об'єкта, то в юридичній літературі досліджень щодо нього надзвичайно мало. Лише в окремих джерелах була висловлена думка, що «...об'єкт правовідносин, на відміну від суб'єкта, не може служити критерієм класифікації правових відносин як таких, що належать до сфери приватного чи публічного права». Наведемо власні міркування на підтримку цієї позиції. Дійсно, різновид того чи іншого блага, з приводу якого виникає правовий зв'язок між певними суб'єктами, не відіграє вирішальної ролі для виокремлення у

правовідносинах приватних чи публічних елементів. Правові відносини між приватними особами, між публічними органами можуть виникати з приводу майна, земель, праці, управлінської діяльності та ін. Об'єкти правовідносин не несуть у собі приватних чи публічних засад, оскільки правові норми не можуть змінювати природних властивостей тих чи інших благ. Отже, різновиди і властивості цих об'єктів не можуть бути підставою ідентифікування останніх як приватних чи публічних.

Вирішальна роль у визначенні правовідносин як приватних чи публічних, як зазначається в юридичній літературі, належить суб'єктивним правам і юридичним обов'язкам. Причому публічні і приватні суб'єктивні права розрізняють за характером їх установаження або набуття, шляхами і способами захисту та ін. У приватному праві і приватноправових відносинах первинним є суб'єктивне право, у публічному праві і правовідносинах, де домінує публічний інтерес, перевага надається юридичному обов'язку. Ці висловлені думки можна було б визнати справедливими, однак і в приватних, і в публічних правовідносинах, як видається, присутні як суб'єктивні права, так і юридичні обов'язки. Виокремити критерій, за яким їх слід відносити до сфери приватних чи навпаки, публічних, досить проблематично. Адже за своєю глибинною сутністю вони все одно становлять вид і міру можливої або необхідної поведінки певної особи. Висунення на перший план суб'єктивного права чи, навпаки, юридичного обов'язку є доволі умовним. Вести ж мову про характер їх установаження або набуття, шляхи та способи захисту, ступінь свободи дій і значення волевиявлення суб'єктів для виокремлення приватних або публічних правовідносин навряд чи доцільно, оскільки елементом складу правовідносин виступають самі суб'єктивні права та юридичні обов'язки, а не наведені умови їх виникнення й реалізації. Отже, можемо підсумувати, що суб'єктивні права та юридичні обов'язки не є достатньою підставою для розрізнення приватних і публічних правовідносин.

Що стосується юридичних фактів, то в правовій літературі лише зазначається, що окремі їх види є більш характерними для приватного, інші – для публічного права. Звісно, укладення правочинів (договорів) є юридичним фактом, що опосередковує виникнення (зміну, припинення) переважно правовідносин, що належать до сфери приватного права. На відміну від цього, адміністративні акти викликають до життя відносини публічні. Проте за своїм змістом сутність юридичних фактів, що виступають підставою появи приватних або публічних правовідносин, залишається незмінною: це життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну або ж припинення правових наслідків (правовідносин). Іншими словами, юридичні факти не можуть бути достатньою підставою поділу правовідносин на приватні й публічні.

Як бачимо, достатньою й необхідною підставою розрізнення приватних і публічних правовідносин є різновид, статус їх учасників: перші виникають між приватними особами, складаються лише за їх участю, другі характеризуються наявністю серед їх учасників публічних органів, юридичних осіб публічного права, які можуть вступати у такі правові зв'язки як з іншими подібними собі суб'єктами, так і з особами приватними.

Отримані висновки щодо приватноправових і публічно-правових засад у правовідносинах можуть бути задіяні при характеристиці сутності аграрних правовідносин. Звідси вважаємо, що аграрні правовідносини будуть належати до приватноправових, якщо вони виникають за участю приватних осіб (сільськогосподарських підприємств, їх членів, найманих працівників, інших фізичних, юридичних). Публічно-правовими аграрні правовідносини будуть у випадку участі у них публічних органів (органів державної влади, органів місцевого самоврядування), юридичних осіб публічного права. Особливості об'єкту, змісту аграрних правовідносин, юридичних фактів, що виступають підставою їх виникнення, зміни чи припинення не є підставою для віднесення аграрних правовідносин до приватноправових чи публічно-правових.

Звідси можна підсумувати, що висловлені аргументи вказують на те, що аграрні правовідносини, залежно від статуту їх суб'єктів, можуть бути віднесені до приватноправових або ж публічно-правових правовідносин.